

(Вечерње новости, 14.2.2010)

После 11 година изгнанства, вратио се у земљу почетком деведесетих, када се из ње само одлазило. То време и данас обележава политички живот, оптерећен тражењем криваца, извињењима и праштањима. Оно је и даље окосница унутрашње политичке борбе. Оно још блокира покушаје Србије да се допадне Западу и да уђе у друштво коме толико тежи.

Алекса Ћилас, социолог, каже да тај зачарани круг можемо „размађијати“. Како? Признаје – претешко питање. Али, тврди, сигурно не тако што ћемо се раштркати по белом свету.

Зато се и вратио. Каже да је то урадио из жеље да помогне демократске промене у земљи, да допринесе решавању националних сукоба.

Сматрао сам да ће ми наши људи више веровати ако делим њихову судбину. Зато је било природно да се вратим. Ту је била и носталгија за родном земљом. Једни кажу да је она најплеменитије осећање, док други одмахују руком и тврде да се ради о „хипохондрији срца“. Било како било, одлучио сам да се носталгији не одупирем.

Јесте ли, када сте донели одлуку да се вратите, осећали бојазан од тога шта вам се може догодити ако се не допаднете режиму који је већ тада био на злом гласу?

- Не сматрам себе јунаком. Али, као што видите из многобројних докумената у мојој књизи „Из емиграције“, опозиционе делатности мојих пријатеља и моје у Лондону осамдесетих година биле су скопчане са разним непријатностима, невољама, опасностима. Чак ми је једном британска полиција понудила даноноћну заштиту. У Немачкој је недавно, 5. фебруара, ухапшен Винко Синдичић, некадашњи агент југословенске Службе државне безбедности. Он је оптужен за убиство Стјепана Ђурековића, бившег директора ИНА, 1983. у Минхену. Синдичић је већ једном био

осуђен у Шкотској, због покушаја убиства Николе Штедула, хрватског емигранта. Штедул, међутим, тврди да га је Државна безбедност наговарала да изврши атентат на мене. Ово спомињем као илустрацију атмосфере у којој смо ми српски демократски емигранти живели и радили. Ја сам Милошевића од почетка његове владавине 1987. критиковао и залагао се за његово смењивање као предуслов напретка Србије, али сам тек понекад помишљао да бих могао да будем ухапшен. Додуше, када је почело НАТО бомбардовање 1999. и убијен новинар Славко Ћурувија, обузела ме јежа: можда екстремне групе почињу да се коначно разрачунавају са свим „непријатељима“, „издајницима“? То се ипак није догодило.

Мислите ли да се Србија у ових 20 година, колико сте овде, значајно променила? И, да ли сте сигурни да ова власт мање зазире од својих неистомисљеника?

- Сада је ситуација таква да се не плашим за личну безбедност, али се простор слободног информисања и критике ипак сужава – првенствено због Америке, али и због Европе. Њихове дипломатије и друге службе, њихов капитал и медији, посредно, али не много прикривено, подржавају гурање на маргину свих оних који озбиљно критикују њихову политику.

Не устежете се да исказете негативан однос према Западу и тамошњим институцијама, што код актуелне власти, којој су европске интеграције приоритет број један, није добродошао став. Осећате ли се због тога и у оваквој Србији помало дисидентом?

- Запад сам критиковао и када сам живео у Енглеској и Америци, седамдесетих и осамдесетих година. Осуђивао сам у мојим текстовима западно додворавање Титовом режиму и недостатак подршке покушајима да се код нас спроведу демократске реформе. Било је немало западних интелектуалаца који су се слагали са мном. А ево једне аегдоте која потврђује да код нас није лако критиковати Запад. У најпознатијем британском месечнику *Проспект* објавио сам 2000. политичку сатиру под насловом „Жалопојка за Енглеском“. Уредник, који је, наравно, Енглез, послао ми је писамце у коме ми честита, а у Београду сам од наших еврофила, међу којима је било и мојих пријатеља, добио жестоке критике. Сличних реакција било је и на многе друге моје текстове.

Да ли вам је нуђено да се придружите групи интелектуалаца који су ставили потпис

на петицију којом се тражи да се народ изјасни о приступању НАТО?

- Па, зашто бих потписивао петицију када сам годинама писао чланке и есеје не само против нашег уласка у НАТО него и за укидање овог војног савеза?

Нисте баш одушевљени ни заклинањем Америке у савезништво и подршку, после свега...

- Америка нам је већ најмање две деценије, ако не баш непријатељ, онда сигурно веома, веома ненаклоњена. Обамина влада је састављена претежно од људи из естаблишмента, а у њој су и Бајден и Холбрук и Хилари Клинтон. Не заборавимо да је Милошевић тежио блискости с америчким лидерима, чак био наглашено срдачан, а они су то сматрали само за знак слабости. Обама, у ствари, није искористио кризу која је била велика шанса за крупне промене у спољној политици. Хтео је да буде „прогресивни прагматиста“, а у већини битних питања показао се као опортуниста. Позитивно је што је поправио односе с Русима, повукао Бушову одлуку о ракетном штиту у источној Европи и не зове више Грузију и Украјину у НАТО. Ипак, у борби с вашингтонским лобијима и интересним групама резултати су му чак слабији него у борби с талибанима. Он је бриљантан говорник, али нема стварно нову спољну политику. Рат је и даље њен главни елемент. Обама није обуздао војни буџет, нити успорио револуцију у наоружавању – стално се проналазе нова оружја. А у Авганистану више користи беспилотне летилице него што је то чинио његов претходник Буш и број мртвих цивила се повећао. Ја просто не верујем да је Америка у стању да смисли и спроведе у дело глобалну стратегију (демократија, мир, екологија, просперитет) која би била принципијелна и имала ауторитета у свету, а истовремено интегрисала решења за различита подручја.

Значи ли такав став да се треба држати Русије?

- Не, такав став значи да се треба држати Србије, односно да треба да будемо неутрални. Први пут у историји пружа нам се прилика да не будемо у спољној политици и националној одбрани везани за неку велику силу. Југословенским комунистима је то умало пошло за руком после одвајања од Совјетског Савеза 1948, али је Тито ради јачања своје власти ипак допустио велики утицај Хрушчова и Брежњева.

Колико је уопште оправдано градити стубове спољне политике без јасног позива друге стране (од четири претпостављене) на партнерство?

- Потпуно је неоправдано градити спољнополитичке стубове на тај начин. Сматрам да наш једини стратешки циљ треба да буде Европа. Да, често нас је разочарала, повредила, увредила. И биће још тога. Али, лек за европске болести постоји – даље уједињавање Европе и развој заједничких установа. Ако идемо ка Европи, па макар то дуго трајало, као што ја претпостављам, пружа нам се прилика да себе изграђујемо, унапређујемо, а донекле и да утичемо на саму Европу. И остаћемо Срби. Европа не поништава већ чува националне идентитете. А, наравно, и личне слободе. Уз све своје велике мане (појава неофашизма и неоимперијализма, на пример), ипак је то најмирније, најдемократскије и најхуманије подручје света.

Постоји ли опасност од даљег растакана српске државе: Косово је пред судом, Војводина је добила у много чему споран статут, Бошњаци траже обједињавање шест општина Рашке...

- И те како. За јединство државе потребно је стално се борити. Оно би требало да буде изнад партијских интереса, а поготово изнад личних. Добра је само она децентрализација која води ка ефикаснијој управи и тиме у ствари јача државно јединство. Регионалне и групне индивидуалности треба чувати и неговати, али не стварањем мини-држава. Када се мањине боре за равноправност, оне често говоре како желе грађанску државу. Па добро, али онда имају дужност да ту државу чувају.

Ви сте, међу првима, били за поделу Косова на два дела, од којих би једна трећина припала Србима. Је ли касно за тражење било каквог новог решења сада када су Албанци добили све и када је мало изгледа да ће суд изрећи децидиран став да је независност противна међународном праву?

- Није касно, али јесте много теже. Ипак, не треба одустајати. Уосталом, да ли Албанци одустају? Све више јача расположење на Косову за присаједињење Албанији, а подела Македоније на албански и македонски део се продубљује. Сећам се да сам средином деведесетих година, када се појавила такозвана Ослободилачка војска Косова (за коју су албански лидери тада тврдили да не постоји, већ да ју је измислила српска пропаганда), читао одломке из њеног програма. Посебно ми се урезала у сећање реченица у којој се заговара борба против „словенских варвара“. Дакле, не против

Милошевићевог режима, већ против свих Срба, Црногораца, Македонаца, као и оних словенских народа који им дају подршку (Руса, Бугара, вероватно и Украјинаца и Белоруса).

Погађају ли вас данас напади на југословенство?

- Данашњи напади на југословенство углавном су резултат неразумевања. Нашим људима се чини да је то, с једне стране, утопијска идеја, а с друге – да би борба за њу штетила Србима. Моје југословенство је засновано на увиђању да смо ми Јужни Словени једни другима потребни и да међу нама постоје велике сличности које пружају могућности за блиску сарадњу. Дакле, не сматрам да Србија треба да прави било коме било какве уступке или да се, не дај боже, жртвује ради југословенства. Једноставно, уверен сам да, ако се Србија бори на просвећен и демократски начин за своје интересе у односима са другим јужнословенским државама, самим тим доприноси југословенству.

Још се изјашњавате као Југословен?

- Да, сматрам се и даље Југословеном, али се тиме не одричем српства.

Како сте, као Црногорац, прихватили стварање црногорске државе, нације, језика и све оно што је произашло после тога у односима према Србији и њеној борби за Косово?

- Јавно сам говорио и писао против одвајања Црне Горе од Србије. И даље верујем у њихову заједничку судбину. Политичари ће покушавати да из себичних интереса кваре односе између ове две братске државе. Имаће и извесних успеха, нажалост. Али, никада не могу променити оно што је суштина – мада Црногорци имају своју историјску и државну индивидуалност, они су део српског народа. Мислим да србијанска политика према Црној Гори треба да буде одмерена и толерантна, али и самопоуздана, па ће већ све доћи на своје место.

Ваш отац је педесетих година говорио да је рођена „нова класа“. Мислите ли да се

и данас рађа једна нова и да се неће много разликовати од те која је, по вама, брзо „остарила“?

- Наши комунистички револуционари брзо су престали да буду млади, јер су одбацили онај најдрагоценији дар младости – способност да се учи и на основу нових сазнања мења свет око себе. А главни професор овог неучења био је Тито. Данашња „нова класа“ не обећава, као што су то чинили комунисти, да ће укинути експлоатацију и створити ново друштво. Али, ако је скромна у обећањима, апетит јој је ипак велики. Немојте погрешно да ме схватите. Нисам против тога да људи стичу богатства. Међутим, дужност им је да све чине како би читаво друштво заједно са њима постајало богатије. И када сте већ упоредили ово наше време са комунистичким, погледајте како је крупним корацима напредовала Југославија од 1945. до 1955. године (и то пошто је порушена у рату, па онда била под блокадом Совјетског Савеза и његових сателита), а колико је скроман напредак учињен код нас у последњих десет година.

Остајете ли при одлуци да се не бавите политиком? Који су разлози? Није вам блиска ниједна партија на политичкој сцени?

- И не помишљам да ту одлуку променим. Моје је да пишем, читам, проучавам. Али, нисам тако арогантан па да кажем како су све партије исте. И додао бих да је у целини наш политички живот цивилизованији него раније као и да се политичка култура полако укорјењује. Ипак је тачно да нисам емоционално везан ни за једну политичку партију и да ми нико од политичара није прирастао за срце. Да би се то променило, било би потребно да се на политичкој сцени појави странка са правом политичком визијом и дубоко промишљеним програмом, а да је предводе мудри и високоморални лидери, који су истовремено спремни и на ризике и на жртве. Ако је то нека утеха, таквих партија и политичара нема данас ни Европа.

Смета ли вам релативизовање тековина рата, рехабилитација четника, као и осуда „комунистичког терора“?

- Па, ја сам се у емиграцији већ почетком осамдесетих година залагао за објективан приступ четничком покрету и писао против титоистичке античетничке пропаганде. Дражи Михаиловићу ваља признати све оно позитивно што је учинио у борби против окупатора наше земље, као и у одбрани цивилног становништва у Босни и Хрватској од усташког терора. Но, не сме се потцењивати партизански покрет, релативизовати

Народноослободилачка борба. Партизански допринос антифашистичкој борби у Европи је огроман и признат у свету. Да подсетим и како је у партизанима било највише Срба (у које укључујем Црногорце). Кома могу да користе напади на партизана у нашим медијима и историјским публикацијама? Само десници у Европи, а она према свим Србима има непријатељски став. Заложимо бих се, на пример, да се улицама дају имена руских и партизанских команданата и војних јединица који су ослободили Београд. Наравно, ја као стари опозиционар, дисидент, емигрант, немам високо мишљење о послератним, од Тита и партије зависним, каријерама наших партизанских генерала. Али, политика је политика, а ослобођење земље херојско дело које се мора памтити за сва времена.

Јесте ли стекли утисак да су патриотизам и национализам у Србији данас на малој цени и да су, ваљда само код нас, добили потпуно пежоративно значење?

- Склони смо крајностима. Ухвати нас националистичка еуфорија а онда паднемо у национални нигилизам. Но, дешавало се то и другим народима после ратова, криза. Код нас је отежавајући чинилац стални притисак Запада. Више би нам користило када би нам западне земље самокритиком давале добар пример.

(Разговор водила **Дубравка Вујановић**)